

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDE KIRGIZİSTANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Nargiza Talantbekovna Sakmurzaeva

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. Bişkek, Kırgızistan <nargizasakmurzaeva@gmail.com>

ECONOMIC POLICY OF KYRGYZSTAN IN THE PERIOD OF INDEPENDENCY

Nargiza Talantbekovna Sakmurzaeva

Graduate Student of International Relations Department, Institute of Social Sciences, Kyrgyzstan-Turkey Manas University. Bishkek, Kyrgyzstan <nargizasakmurzaeva@gmail.com>

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КЫРГЫЗСТАНА В ПЕРИОД ОБРЕТЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ

Наргиза Талантбековна Сакмурзаева, магистрант отделения Международных отношений Института социальных исследований Кыргызско-Турецкого университета «Манас», г.Бишкек, Кыргызстан <nargizasakmurzaeva@gmail.com>

Аннотация

Целью данной статьи является изучение факторов, повлиявших на экономическую политику Кыргызстана после событий 2010 г. В статье описаны процессы экономической и политической трансформации страны в период обретения независимости (после распада Советского Союза), становления Кыргызстана как самостоятельного государства и перехода от плановой экономики к рыночной системе.

Ключевые слова: Кыргызстан, экономическая трансформация, политическая трансформация.

Abstract

The purpose of this article is to examine the factors that affect the economic policy of Kyrgyzstan after 2010 events. In this context, the article describes the economic and political transformation of the country in the period of independency after the Soviet collapse. Especially the processes of nation-building of the country and the transition period from a planned economy to a market system were discussed in the article.

Keywords: Kyrgyzstan, economic transformation, political transformation.

Özet

Bu makalenin amacı 2010 olaylar sonrası Kırgızistan'ın ekonomi politliğini etkileyen unsurları incelemektir. Bu bağlamda 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını izleyen yıllarda Kırgızistan'ın ekonomik ve politik dönüşüm süreci ele alındı. Özellikle, devletin kimlik inşa süreci ile planlı ekonomiden piyasa sistemine geçiş süreçlerinden bahsedildi.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, ekonomik dönüşüm, politik dönüşüm.

1991-2010 yıllarında Kırgızistan'ın Ekonomik ve Politik Dönüşüm Süreci

31 Ağustos 1991 yılında Kırgızistan bağımsızlığını elde ederek egemen bir ülke haline dönüştü. Bağımsız bir devlet olarak hemen ulusal kimlik inşası ve milli ekonomisinin yeniden yapılanması sürecini başlattı. Aynı anda dünyadaki küreselleşme ve bölgeselleşme süreçlerine katılarak kapitalist dünya sistemine entegre olmaya da girişti. Ülkenin bağımsızlığını izleyen ilk yıllar hem ekonomik hem sosyal açıdan çok zor geçti. Çünkü Sovyet döneminde uygulanan merkezi yönetimle planlı ekonomiden vazgeçip piyasa sistemine geçiş süreci halk ile hükümeti zor bir duruma bıraktı. Bu

bağlamda Kırgız hükümetinin devletin geleceğiyle ilgili aldığı ilk kararlarından biri ekonomik gelişmeyi liberal yönde yani kapitalist piyasa sistemini benimseyip demokratikleşme sürecini başlatmak oldu. Bu kararlar Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan ve ülkenin liberal yönden gelişmesini sağlayan Askar Akayev'in kurduğu hükümet tarafından alındı.

1992 yılında Kırgız parlamentosu Jogorku Keneş tarafından 1992-1995 yılları için ekonomik reformların programı kabul edildi. Bu programa göre piyasa sisteminin temelini oluşturan özelleştirme, fiyatların liberalizasyonu, özel mülkiyet, serbest ticaret, ithalat ve ihracat ile ilgili sınırlamaların iptali, toprak reformları, tek kredi, maliye, para ve vergi politikalarını oluşturmak hedefleniyordu. 1995 yılına kadar süren özelleştirme sürecinin sonucunda ülkede üretim yapan 53 000 tane kurumun %60'ı özelleştirilmiş. [1] 1990'ların sonuna doğru üretimin %90'ı özel şirketler tarafından üretilip halka sunulmaya başladı. 1991-1996 yıllar aralığında piyasa ekonomisine geçiş süreci avantajlardan çok dezavantajları getirdi ve halkın sosyo-ekonomik gelişmesini sağlamak yerine fakirleşmesine yol açtı. Özelleştirme ve diğer ekonomik reformların sonucu olarak yüksek enflasyon ve kaynakların kıtlığı sayesinde hayvancılık sektöründe %20'lik, sanayi üretiminde %27'lik, tarımsal sektörde %17'lik ve milli gelirden %26'luk bir düşüş yaşandı. [3] 1992 yılında Rusya'nın öncülüğüyle Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri onun içinde Kırgızistan dahil piyasa ekonomisine geçişinde 'şok terapisi' metodunu uygulaması hemen fiyatların aşırı derecede yükselmesine ve enflasyonun artmasına neden oldu.

Devletin egemenliğinin ilk yıllarında yürütülen ekonomik reformlarının zaman içinde eksikliklerinin giderilmesi, üretimde düzgün ve etkili koordinasyon, sosyo-ekonomik kalkınmanın yeni strateji ile programları, yatırım yapan ülkelerle iktisadi-ticari ilişkilerin gelişmesi, 1993 yılında rublenin yerine Kırgız somununun geçmesi ve uluslararası kuruluşlara üyeliğinin sağlanması gibi faktörlerin sayesinde milli ekonominin canlanmaya başladı. 1997 yılına kadar ülkede ekonomik kaynakların yetersizliği ve yaşanan sosyo-ekonomik krizi gidermek amacıyla yurtdışından yabancı yatırımlar istendi. Bu yabancı yatırımlar sonucunda ekonominin mali ihtiyaçlarının %76'sı karşılandı. Yapılan ekonomik reformların etkili olması ve halkın ekonomik ihtiyaçlarını gidermekte yabancı yatırımlar çok yardımcı oldu. Sert para politikası sonucunda 1993'de %700 olan enflasyon 1998 yılında %10'a kadar düştü.[1] 1996'dan itibaren ekonomi canlanmaya başlamasının bir sonucu olarak tarım sektöründeki kalkınma ile Kumtör altın madeninin kurulmasını ele alabiliriz. Bunların sayesinde GSYİH %7,8'e artış göstermiş. 1997'de ise bu ekonomik göstere %9,9'a kadar yükselmiştir. [3]

2000'li yıllara kadar yaşanan ekonomik dönüşüm sürecine paralel olarak gelişen siyasi olaylara bakmak önemlidir. Çünkü bu zaman diliminde gerçekleşen olaylar günümüz Kırgızistan'ın ekonomi politişin temelini oluşturmaktadır. İlk olarak 1992 yılında Kırgızistan'ın Birleşmiş Milletler'e üye olması; aynı senede milli marşın kabul edilmesi, onu takip ederek 1993 yılında Anayasa'sının kabul edilmesi gibi siyasi olaylar devletin hem ulusal düzeyde gelişmesini hem de uluslararası arenada kendini tanıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır. Askar Akayev'in liberalci yaklaşımı benimseyen bir lider olması hükümetin dış politikasını çoktan etkilemiştir. Kırgızistan'ı 'demokrasi adasına' dönüştürmeye çalışan başkan çoğunlukla batıdan gelen sivil toplum kuruluşlarının Kırgızistan'da faaliyet göstermesini teşvik etmiş ve desteklemiştir. [8] Böylece ülkenin demokratikleşme süreci başlamış ve günümüze kadar insan hakları, adil seçimler, demokratik siyasi rejimler vs. konularda bir sürü etkinliklerle devam edilmektedir. Kırgızistan'ı demokratik ve dışa açık bir ülke olarak uluslararası topluluğa tanıtmaya çalışan A.Akayev 1994 yılında 'Kırgızistan ortak evimiz' konseptini halka sundu.[9] Bu konseptin amacı farklı etnik gruplardan oluşan ülkede etnikler arası çatışmayı önlemek ve ülkede siyasi istikrarı sağlamaktır. Çünkü Kırgızistan'da 100'e yaklaşık farklı etnik gruplar yaşamaktaydı.

1995 yılında ise Manas destanının 1000 senelik bir tarihe sahip olmasını kutlayarak Kırgız kimliğini uluslararası topluluğa tanıtmak amacıyla dünyanın farklı ülkelerinden misafirler davet edildi. Bu şenlik da A.Akayev'in yürüttüğü liberalci siyasetin bir yansımasıydı. Bunun ardından Orta Asya'daki bölgesel bütünleşme sürecinin gelişmesinde katkıda bulunmak amacıyla 'İpek Yolu' projesini kamuoyu ile paylaştı. Bölgesel düzeyde bu doktrin bir ivme kazanamayınca ülkenin dış politika konseptine dönüştü. Devletin dış politikasının aktif ve yoğun bir şekilde yürütülmesi

Kırgızistan'ın global ve bölgesel güçlerle ilişki kurmasını ve uluslararası örgütlere üyeliğini sağladı. 1998'de BDT ülkelerinden ilk Kırgızistan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ye üye oldu. A.Akayev'in kişisel çabalarıyla ve liberal yaklaşımıyla Kırgızistan'ın demokratik yönde gelişmesi (basın ve din özgürlüğü, çok partili sistem, sivil toplum kuruluşlarının kurulması) uluslararası kuruluşlara üyeliği, Orta Asya ve BDT ülkelerindeki entegrasyon süreçlerine aktif bir şekilde katılması ve ülke içindeki farklı etnik grupların birarada barışçıl bir ortamda yaşaması sağlandı. Kırgızistan'ın 1999 yılına göre 2000'de ilk defa enflasyonun %39,9'dan %9,6'a düşüşü yer aldı. [6] Bunun sebebi de sıkı yürütülen para ve kredi siyaseti ve istikrarlı döviz sistemiydi. 1990 yılına nazaran 2000 yılında yıllık devlet sermayesinin sadece %8,7'i yabancı yatırımı oluşturdu.

2000 yılında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkede cumhurbaşkanının ve Jogorku Keneş'in seçimleri gerçekleşti. Cumhurbaşkanlık seçimlerinde 3.döneme tekrar Askar Akayev seçildi. 1996, 1998 ve 2003'te devletin Anayasa'sına yapılan değişiklikler sonucunda A.Akayev kendi iktidarını pekiştirdi ve ayrıcalıklarını çok genişletti. Bundan kaynaklanmış olan hükümet ile halk arasındaki uçurum toplum içinde hoşnutsulukları yaratarak hükümete karşı çıkmalarını sağladı. Böylece 24 Mart 2005 yılında bir devrim yaşandı ve A.Akayev'in yerine daha önce muhalefette olan Kurmanbek Bakiyev geldi. K.Bakiyev ise, "dikey gücü" kurmak amacıyla Akayev'in otoriter devleti inşaa sürecini tamamlamaya girişti.[2] Yeni gelen başkan döneminde sosyo-ekonomik sorunların büyük ölçüde devam ettiği, reformlarda sıkıntıların yaşandığı, parlamenter sisteme geçiş büyük bir direncin olduğu gözlenmektedir. Yani ekonomik kalkınmanın yerine bir durgunluk ve belirsizlik yaşandı. Devrimden sonra yurtdışından gelen yatırımlar azaldı, enflasyon da artmaya başlamıştır. Kırgızistan'daki olaylarda zayıf ekonomi de önemli bir etkidir. Başarısız yönetim ve politikalar, özellikle ekonomik alanında stratejik öngörülerin olmayışı, ekonominin düzelmesi önündeki engellerdir. Devlet yönetimi, yatırım ortamının kötüleşmesine, ekonomik reformların başarısızlığına, sosyal alanda istikrarsızlığa ve göçün artmasına neden olmuştur. Bakiyev iktidarı, Kırgız ekonomisini reforme edemediği gibi ekonominin gelişmesi için yabancı yatırımları da çekemedi.

2008-2009 yıllarında yaşanan dünya ekonomik krizinin etkisi altında kalarak Kırgızistan'da gıda fiyatlarında acayip bir yükselme olmuştu. Ülkede siyasi istikrarsızlık ve global ekonomik kriz ekonomik gelişmeyi yavaşlatmış ve hem halkı hem de yatırım yapanları bir belirsizlik içine sokmuştur. Bunun yanında Akayev'in iktidarı kendi elinde bulundurması ve aile yönetimini uygulamasıyla Bakiyev onu takip etmiş. Hatta daha açık bir biçimde yargı, yasama ve yürütme gibi güç ayrılığın tümünü elinde bulundurmaya başarmıştır. Bundan dolayı halkın yeni cumhurbaşkanıyla hoşnutsuzluğu artmış ve sonunda 7 Nisan 2010 yılında ikinci devrim yaşanmıştır.

2010 Nisan Devrimi sonrası Kırgızistan'ın Ekonomi-Politiğini Etkileyen Unsurlar

7 Nisan 2010 yılında Kırgızistan'da yaşanan devrim ile Güney bölgedeki Haziran olayları ülke içinde siyasi istikrarsızlığı yaratarak halk arasında sosyal gerginliklere neden olmuştur. Devrim sonucunda K.Bakiyev'in yerine geçici hükümet başkanı olarak Roza Otunbayeva iktidara geldi. 2011 yılında kişi başına gelir 920\$'dı, bu göstereyle Kırgızistan düşük gelirli ülkelerin listesinde yer almaktaydı. Fakirlik oranı da aynı yıl içinde %33,7'den %36,8'e yükselmişti. [9] Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, halkın arasında sosyal gerginlik, yüksek düzeydeki rüşvetçilik gibi acil çözümü gerektiren sorunlar yeni oluşacak hükümetin başlıca sorunlarıydı. Bu nedenle halkı zor bir durumdan kurtaracak olan üçüncü cumhurbaşkanının adil seçimler sonucunda ve barışçıl bir koşul içinde yönetime gelmesi önemliydi.

2011 yılının en önemli siyasi olayı cumhurbaşkanının seçimleriydi. Çünkü egemen Kırgız Cumhuriyetinin tarihinde ilk defa iktidarın barışçıl bir biçimde teslimi gerçekleşmiş oluyordu. Başkan seçimlerin sonucunda halkın %62,52'sinin olumlu oy vermesiyle Almazbek Atambayev Kırgızistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçildi. [3] 2011-2012 yıllarında siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması ve yabancı yatırımlar için şartların iyileştirilmesine yönelik adımlar atıldı ve belli bir noktada olumlu sonuçları vermeye başladı. Örnek olarak 2011 yılında enflasyonun oranı %16,5 iken, 2012de ise %2,7'ye doğru azalmıştır. Bunun yanında mali sistemde istikrarın sağlanması

banka sisteminin ve mali-kredi kurumlarının düzenli çalışmasında olumlu etki yapmıştır. Diğer yandan küresel ekonomik kriz ve ülke içinde cereyan eden siyasi krizlerden dolayı halkın yaşam düzeyi ilerlemek yerine düşüş göstermişti. 2012 yılında toplam nüfusun %38'i fakirlik içinde yaşamaktaydı. Bunların %66'ı kırsal bölgelerde yaşayan halktı. Demek ki istikrarlı ekonomik gelişmenin sağlanması için yeni reform ve programlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle Kırgız hükümetinin ilk olarak yapacağı iş siyasi ve ekonomik istikrarlığı sağlamak ve yatırım ortamını geliştirmektir. Ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla 2013-2017 yılları için Kırgızistan'ın istikrarlı kalkınmasına geçiş programı kabul edildi. [5]

2011-2015 yılları aralığında ülke içinde siyasi istikrarın sağlanması ve güney bölgedeki halk arasında sosyal gerginliklerin azalması sayesinde yatırım ortamı iyileşmeye başlamıştır. Yani son beş yıl içinde ülkeye gelen doğrudan yatırımların hacminde bir artış gözükmektedir. Kırgızistana en çok doğrudan yatırım yapan devletler: Kanada, Çin, Rusya, İngiltere, Türkiye ve Kazakistan'dır. Bunların içinden Çin, İngiltere ve Türkiye'den gelen doğrudan yatırımların hacmi 2015 yılında 2011'e göre 3,5'e yükselmiştir. Birleşmiş Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden gelen yatırımlar ise 5 yıl içinde 13,4'e artmıştır. Yurtdışından gelen yatırımların desteğiyle çalışan özel şirketlerin sayısında da önemli bir artış mevcuttur. Örnek olarak, 2011 yılına nazaran 2015'te bu şirketlerin sayısı 17,6'a yükselmiştir. Yani 2015 yılında ülke içinde 3138 şirket yabancı yatırımların desteğiyle çalışmaktadır. [6]

Kazakistan, Rusya ve Belarus'un kurduğu Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) Ermenistan'ın ardından 12 Ağustos 2015 yılında Kırgızistan da üye oldu. Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliği konusunda kamuoyunda farklı fikirler ortaya atıldı. Bazı siyasetçiler bu üyelik Kırgızistan'ın ekonomisinin canlanması ve gelişmesini sağlayacağını söylerken, diğerleri tam tersine olumsuz sonuçlar getireceğini iddiya ediyorlardı. Günümüzde Kırgızistan'ın üyeliğinin sonuçları yavaş yavaş belli olmaya başladı. İlk olarak Kırgız vatandaşlarının AEB ülkelerine özellikle Rusya'ya gidip çalışabilmesi için şartlar kolaylaştı. İkinci olarak, Kırgızistan'da üretilen mal ve hizmet için büyük pazar imkanı; Diğer bir olumlu sonuca bakarsak, Kırgızistan'ın AEB'e başarılı bir şekilde entegre olmasını sağlamak amacıyla kurulan Rusya-Kırgızistan fonu üyeliğin 7 ayı içerisinde 116 şirketi finanse etti. [7]

Ekonomi Bakanı Arzıbak Kocoşev'in konuşmasında 2015 yılında Kırgızistan'ın ekonomik büyümesi 3,5%, bu gösterge üyeliğin bir olumlu sonucu olduğunu belirtti. [8] Tarım ve sanayi sektörlerinde 2016'da 2015 yılına göre bir artış gözükmektedir: tarım üretiminde 2,9%, sanayi üretiminin hacminde ise 8,6%. Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye olmasıyla ülkede üretilen tarım alanındaki ürünler Rusya'nın 112, Kazakistan'ın ise 30'a yaklaşık şehirlerinde satılmaya başlayacaktır.[10] İktisatçıların tahmin ettiği gıda fiyatlarında bir yükselme gerçekleşmedi. Tam tersine un ve yağ gibi ürünlerin fiyatların düşmesi söz konusu oldu. Tüm bu olumlu sonuçların yanında elbette eksiklikler de vardır. Bunların birisi Kırgızistan'dan dışarıya gidecek tarım ürünlerinin bitki ve veteriner kontrolünden geçmesi için gerekli laboratuvarların yokluğudur. Ama bu meseleyi de hükümet Ruaya ile Kazakistan'ın yardımıyla çözmeye çalışmaktadır.

2010 devrim sonrasında ülkenin ekonomik dönüşüm sürecini etkileyen unsurları ulusal ve küresel nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Yani ulusal nitelikte olan unsurlar olarak: 2010 yılındaki Nisan Devrimi ve Haziran olayları, Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne üyeliğidir, ihracat yerine ithalata yönelen ekonomi; su ve mineral kaynakların etkin bir biçimde kullanılmamasıdır, üst düzeydeki rüşvetçilik, zayıf ekonomik yönetim, işsizlik, yurtdışından gelen yatırımların verimli kullanılmaması. Bölgesel ve küresel seviyede ise Batı devletleri ile Rusya arasında yaşanan gerginlikler (Rusya'ya karşı uygulanan embargolar), ruble'nin devalvasyonu, Suriye'de güç alan İŞİD. Hem siyasi hem ekonomik nitelikli sorunları çözmek için hükümetin etkin politikalar izlemesi gerekmektedir. Yani hegemonik güçler arasında dengeli bir dış politika yürütmek, bölgesel gelişmelere katılarak bu düzeydeki sorunları komşu devletlerle birlikte gidermeye yönelmek, yerel sanayi ve tarım sektörlerinin gelişmesi için yabancı yatırımları çekmek ve bunların dağılımını sıkı bir kontrol altına almak, enerji ve gıda güvenliği konularında etkin ekonomik siyaset izlemek ülkenin geleceğinin parlak olmasını teşvik edecektir.

Sonuç

1991’de bağımsızlığını elde eden Kırgızistan hemen milli kimlik inşası, planlı ekonomiden piyasa sistemine geçiş süreçlerini Orta Asya’daki entegrasyon sürecine paralel olarak gerçekleştirmiştir. A.Akayev’in kişisel çabaları ve hem iç hem dış siyasette liberalci yaklaşımı Kırgızistan’ın kapitalist dünya sistemine entegre olmasını ve demokratik bir yönde gelişmesini sağlamıştır. Günümüzde Kırgızistan kapitalist dünya sisteminin bir parçası olarak küresel ekonomik ve mali krizlerden etkilenmekte ve dünyanın öbür bir ucunda yaşanan güvenlik sorunlarından kaynaklanan iç meseleleri yaşamaktadır. 2010 yılında yaşanan devrim ve Haziran olayları sonucu yeni hükümetin iktidara gelmesiyle ülkenin ekonomi politikasını etkileyen unsurları iki grupta ele alabiliriz. İlkinde ülkenin iç siyasetinden kaynaklanan sorunlar yer almaktadır. Bunlar: 2010 yılındaki Nisan Devrimi ve Haziran olayları; ihracat yerine ithalata yönelen ekonomi, üst düzeydeki rüşvetçilik, zayıf ekonomik yönetim, işsizlik, yurtdışından gelen yatırımların verimli kullanılmaması ve Kırgızistan’ın Avrasya Ekonomik Birliği’ne üyeliğidir. İkinci grupta ise küresel seviyede etkileyen olaylar. Yani global ekonomik krizler, Suriye’de IŞİD’in güç alması, bundan kaynaklanan Rusya ile Avrupa arasında gerilimler (Rusya’ya karşı ekonomik embargolar), Ruble’nin devalvasyonu, dünyada terörizm eylemlerinin çoğalmasından kaynaklanan güvenlik meseleleridir.

Kaynaklar

1. Bakas Uulu, Baktiyar Ve Osmonova, J.B. (2012). Sistemnaya Transformatsiya: 20-letniy Opıt Kırgızstana, Bişkek.
2. Laumulin, Murat. (2009). “Ostrovok Demokratii” v Tsentralnoy Azii – Kırgızstan, (Orta Asya’da Demokrasi Adası –Kırgızistan), KİSİ, Almatı, Ss. 268-269.
3. BTI 2014. Kyrgyzstan Country Report, http://www.bti-project.org/uploads/tx_itao_download/BTI_2014_Kyrgyzstan.pdf, erişim tarihi: 17.11.2015.
4. Programma Po Pehodu Kırgızskoy Respubliki k Ustoyçivomu Razvitiyu na 2013-2017 godı, KC’nin cumhurbaşkanının resmi sitesinden alındı.
5. Dünya Banka’sının resmi sitesi, Kyrgyzstan overview, <http://www.worldbank.org/en/country/kyrgyzrepublic/overview>, erişim tarihi: 25.10.2016.
6. Kırgız Respublikasındaki İnvestitsiyalar, Uluttuk Statistikalık Komitet. <http://stat.kg/ru/publications/>, erişim tarihi: 20.11.2016.
7. Obzor: Kırgızistan v EAES: God Spustya Posle vstupleniya, Tsentralnoaziyatsskiy portal, <http://www.ca-portal.ru/article:29074>, erişim tarihi: 20.11.2016
8. İnstitut Strategişeskogo Analiza i Prognoza, Kırgızstan, <http://www.easttime.ru/countries/topics/1/4/25.html>, erişim tarihi: 25.10.2016.
9. Kalaycı, İrfan. (2015). ‘Piyasa Ekonomisinin İki Zayıf Rotası: Afganistan ve Kırgızistan’, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 2
10. Avrasya Ekonomik Komisyon’un resmi sitesi, <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/12-08-2016-1.aspx>, erişim tarihi: 20.11.16.
11. Kudryavtseva, Tatyana. Peçalniye İtogi, Smutniye Perspektivi, 24 Haber Ajanlığının sitesi, http://24.kg/ekonomika/25460_ekonomikakg_pechalnyie_itogi_smutnyie_perspektiviyi_chast_II/, erişim tarihi: 25.12.2015.
12. Nogayeva, Ainur. (2011). Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları, USAK Yayınları, Ankara.
13. Olofsgard, Andres. Political Instability in Fragile Democracies: Political Cycles Kyrgyz Style, <http://freepolicybriefs.org/anders-olofsgard/>, erişim tarihi: 17.11.2016.

14. Sidorov, Oleg, Ekonomika Kırgızstana Demonstriruyet Zavisimost ot Vneşnih Partnerov, Liter gazetesinin sitesi, http://liter.kz/ru/articles/show/8510-ekonomika_kyrgyzstana_demonstriruyet_zavisimost_ot_vneshnih_partn_rov, erişim tarihi: 25.12.2016.

15. Thomas, Gari. Analysts: Kyrgyzstan Unrest Sparked by Economic, Political Discontent, <http://www.voanews.com/content/economic-and-political-discontent-spark-kyrgyzstan-unrest--90362664/115583.html>, erişim tarihi: 17.11.2016

16. Ünay, Sadık. Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Uluslararası Ekonomi-Politiği, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=19&makaleid=3943>, erişim tarihi: 17.11.2016.